

JACOBINE VAN DEN HOEK

*M*adame

Het wonderlijke leven
van Marie Tussaud

HarperCollins

Voor het papieren boek is papier gebruikt dat onafhankelijk is gecertificeerd door FSC® om verantwoord bosbeheer te waarborgen.
Kijk voor meer informatie op www.harpercollins.co.uk/green.

HarperCollins is een imprint van Uitgeverij HarperCollins Holland, Amsterdam.

Copyright © 2024 Jacobine van den Hoek
Omslagontwerp: bij Barbara
Omslagbeeld: © Ilina Simeonova / Trevillion
Foto auteur: © Tammy van Nerum
Zetwerk: ZetSpiegel, Best
Druk: ScandBook UAB, Lithuania, met gebruik van 100% groene stroom

ISBN 978 94 027 1285 8
ISBN 978 94 027 6889 3 (e-book)
NUR 301
Eerste druk januari 2024

HarperCollins Holland is een divisie van Harlequin Enterprises ULC.
® en ™ zijn handelsmerken die eigendom zijn van en gebruikt worden door de eigenaar van het handelsmerk en/of de licentienemer. Handelsmerken met ® zijn geregistreerd bij het United States Patent & Trademark Office en/of in andere landen.

www.harpercollins.nl

Niets uit deze uitgave mag openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, internet of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Het e-book is beveiligd met zichtbare en onzichtbare watermerken en mag niet worden gekopieerd en/of verspreid.

Deze roman is gebaseerd op gedegen historisch onderzoek, maar sommige personen, namen en gebeurtenissen zijn omwille van het verhaal met fictie ingekleurd.

Versailles, 5 oktober 1789

De deur wordt met een klap opengegooid. Verschrikt trek ik mijn penseel van het emaillen bordje dat ik deze ochtend samen met Elisabeth beschilder. Ik spring opzij als ik koningin Marie Antoinette in de deuropening zie staan. De zwarte zijden stof van haar rouwjapon ruist door de kamer en haar hakken en die van de hofdames klikken op de marmeren plavuizen.

‘Ze komen hierheen! Ze zijn met duizenden, ze gaan ons vermoorden!’ schreeuwt Marie Antoinette met overslaande stem. Het is lang geleden dat ik haar zo luid heb horen praten. Ik durf niet te vragen over wie ze het heeft; de paleiseticquette is er intussen zo ingehamerd dat ik mijn lippen stijf op elkaar klem. Wel vergeet ik een knicksje voor haar te maken, in tegenstelling tot de hofdames bij de deur die haastig door hun knieën zakken. Als ik dat zie, volg ik snel hun voorbeeld.

‘Waar heb je het over, Toinette? Wie komen eraan?’ De eeuwig rustige Elisabeth, haar schoonzus, plaatst haar handen op de met bloemen geborduurde leuning en staat op van haar stoel. Met rechte schouders en opgeheven kin – precies zoals het mij werd geleerd aan het hof – loopt ze naar de koningin en legt voorzichtig een hand op haar wang. Zo dwingt ze Marie Antoinette haar aan te kijken. Het pantser van hooghartigheid is al een tijd geleden van de koningin afgeleden.

Madame Elisabeth heeft een oude ziel, wordt er gefluisterd in de gangen van Versailles. Soms denk ik dat ze gelijk hebben, want hoewel Elisabeth twee jaar jonger is dan ik en zelfs acht jaar jonger dan Marie Antoinette lijkt ze in haar doen en laten altijd ouder.

‘Marktvrouwen!’ roept Marie Antoinette. Haar ogen zijn groot van angst. De apathie van de laatste maanden is op wonderbaarlijke wijze verdwenen.

‘Er is een vrouwenmars; ze komen met twintig- of dertigduizend tegelijk. Viswijven hebben het georganiseerd. En er zijn ook mannen bij, verkleed als vrouw. Ze schreeuwen dat het brood onbetaalbaar is. Ze hebben honger. Maar daar kunnen wij toch niets aan doen? Het is echt verschrikkelijk! Ze komen met messen en pistolen. Het gaat fout, Elisabeth. Ik zeg het je, het gaat fout!’

‘Rustig maar. Haal adem. Goed zo, dat is al beter. Mijn broer zal ze te woord staan. De vrouwen zullen begrijpen dat wij niets aan de mislukte oogst en aan de hongersnood kunnen doen.’

‘Nee, Elisabeth. Dat begrijpen ze niet. Wij krijgen van alles de schuld. Ze denken dat we voorraden hebben en dat we hun eten afpikken. Ik geef te veel geld uit, vinden ze. Mijn feesten zijn te duur. Dat gepeupel begrijpt er niets van! Ze hebben kanonnen gestolen bij het stadhuis! Ze gaan ons beschieten. We gaan eraan! Ze willen bloed. Mijn bloed!’

‘Geef ze dan brood!’ Ik kan het niet laten en spreek de koningin aan zonder dat ze mij daarvoor toestemming heeft gegeven. Normaal gesproken zou ik worden verbannen van het hof als ik zomaar iets zeg, maar nu kijkt ze mij met verhitte wangen aan.

‘Als ze brood willen,’ vervolg ik met een rustigere stem, ‘dan geeft u ze dat toch?’ In de stilte die volgt, vouw ik mijn handen in elkaar en kijk ik naar de punten van mijn schoenen. De koningin kan me voor mijn brutaliteit zelfs op het schavot laten zetten als ze zou willen.

‘Marie heeft gelijk,’ hoor ik Elisabeth zeggen. ‘Maar alleen de koning, mijn broer, kan zoiets regelen. Toinette, je moet je afzijdig houden. Dat is nu eenmaal zo. Zeker na alles wat ze over je hebben geschreven.’

Ik hoor Marie Antoinettes versnelde ademhaling, kijk op en sla mijn ogen meteen neer als ik het hatelijke gezicht van de hofdame naast haar zie. Dan klinkt buiten geschreeuw en gejoel.

‘Boven is het veiliger,’ stel ik voorzichtig. ‘Daar zien we ze aankomen.’

‘Ja,’ zegt Elisabeth instemmend. Ze is naar me toe gelopen en ik voel haar hand op mijn schouder. ‘We gaan naar boven. En Marie, jij gaat met ons mee. Hier beneden zal niemand veilig zijn. Ook jij niet.’

Zwitserland, Bern – Frankrijk, Parijs, 1767

Tweëntwintig jaar eerder

1

Waar ben ik? Ik moet op de rommelige en benauwde zolder in slaap zijn gevallen.

‘Marie!’ Beneden roept iemand mijn naam. Stilletjes blijf ik zitten tussen schilderijen, stapels kisten en een berg oude troep. Ik wil niet naar beneden. Hier ben ik veilig. Hier zullen ze me niet opsluiten in een kast omdat ik weer eens iets verkeerd heb gedaan. Ze denken vast dat ik expres de melkkan heb laten omvallen. Maar dat is niet zo. Ik doe echt mijn best. Altijd. Dat willen ze maar niet begrijpen.

Mijn benen heb ik opgetrokken en ik leun met mijn rug tegen een balk waar het dak op rust. Ik heb geen zin om weer een opdracht te krijgen, om melk op de markt bij de Zytglogge-toren te halen, water bij de waterput, het fornuis schoon te boenen of de haarden te vegen. Ik wil naar mijn oude huis. Ik wil bij oom Curtius zijn, waar ik gelukkig was. Altijd als ik aan hem denk, krijg ik kramp in mijn buik en moet ik de pijn wegwrijven. Hij zei dat hij vanuit Parijs voor ons zou blijven zorgen. ‘Het is hier mooi,’ schreef hij ons. ‘Het leven is hier beter dan in Bern. Er is kunst en de mensen zijn er bijzonder.’

Maar als ik aan *maman* vraag wanneer we naar hem toe gaan, kijkt ze weg en haalt haar smalle schouders op. Sinds we niet meer bij hem wonen en ik hem niet meer kan helpen met het maken van wassen beelden en portretten, lukt het me niet meer om vrolijk te lachen zoals ik andere meisjes op straat zie doen. Soms als ik op school bij een groepje sta, lach ik hardop mee om iets wat niet grappig is en klinkt mijn stem hoog en hol. Net zo hoog en hol als mamans stem als ze reageert op vicomtesse Von Saxen.

Maman klaagt niet over haar werk als huishoudster. Nooit. Maar ze bewaart het zelfportret van oom Curtius naast haar bed en legt haar hand erop

voordat ze gaat slapen. Ik moet haar helpen! Ook zij heeft oom Curtius nodig; tegen haar zei hij net zo vaak slimme dingen als tegen mij.

‘Marie!’ De stem van de keukenmeid klinkt ongeduldig en hard. ‘Marie, waar zit je?’

Ik houd me stil. Het enige wat ik beweeg zijn mijn vingers; zacht laat ik mijn duim over mijn wijs- en middelvinger glijden.

Ze roept nog een keer. Dan sterft het geluid weg. Ik kijk om me heen waardoor mijn oog op een schilderij van prinses Marie Antoinette van Oostenrijk valt. De schilder heeft haar afgebeeld, zittend op een stoel. Ze draagt een lichtroze jurk met roesjes en strikken, haar haren zijn witgepoederd, haar huid is lelieblank. Op het portret is ze ongeveer net zo oud als ik nu ben. De Von Saxens lieten het schilderij jaren terug maken na hun bezoek aan het Oostenrijkse hof. Maar toen keizer Frans I plotseling aan een beroerte stierf en dat jaar ook de pokken uitbraken in de keizerlijke familie, werd het schilderij snel naar zolder gebracht uit angst voor tegenspoed. Voorzichtig volg ik met mijn vinger de lijn van het gezicht. Met haar lichte, indringende ogen lijkt ze me iets te vertellen. Haar zelfverzekerde, halve glimlach heeft iets uitdagends. Doe wat je wilt, lijkt ze me te zeggen.

Ik knik.

‘Goed,’ zeg ik zacht tegen het schilderij. ‘Dat ga ik doen. Ik wil weer tekenen, schilderen en beelden maken. Net als vroeger.’ Ook mis ik de gesprekken met mijn oom. Maar dat zeg ik niet hardop. ‘Ja,’ besluit ik vastberaden. ‘Ik doe het. Maman zal trots op me zijn.’

Met mijn oor tegen de deur luister ik of ik iets hoor. Niets. Geen enkel geluid. Voorzichtig steek ik mijn hoofd om de hoek. De keukenmeiden zijn vast op pad gestuurd of ze zijn ergens anders in huis. Op mijn tenen loop ik naar de voorraadkast. Ik trek lades open en pak een brood – de vicomtesse eet het liefst de ouderwetse *boule* in plaats van de *baguette* die ik veel lekkerder vind. Ik neem een worst van de plank, drie perziken, een zak noten en krenten. Ik stop alles in de ransel waarin ik gewoonlijk mijn schoolspullen draag. Dan kijk ik om me heen. Ben ik iets vergeten?

‘Ja.’ Een tijd geleden zag ik dat de vicomte een reismes in de lade stopte. Ik sluip naar de hal, luister of ik iemand in de voorkamer hoor en loop dan snel naar het bureau waarin vicomte Von Saxon het legde. In de met bladgoud

beschilderde la ligt het mes met parelmoeren handvat. ‘Dit is handig,’ fluister ik tegen mezelf. Ik knip het mes open en dicht en voeg het bij mijn spullen. Als ik de lade wil dichtschuiven, valt mijn oog op een buidel met munten. Zonder aarzeling stop ik ook die in mijn tas. Dan sluip ik als een straatrover het huis uit. Dit zou Marie Antoinette ook hebben gedaan; daarvan ben ik overtuigd.

Bij de deur draai ik me om. Zal ik maman gedag zeggen? Ze zal me missen en misschien moeten huilen. Net als toen we afscheid van oom Curtius namen. Bij zijn allerlaatste groet vond ik haar tranen erger dan het vertrek van mijn oom. Ik herinner me dat hij zich omdraaide voordat hij in de karos stapte en zei: ‘Anna, vrouw, niet huilen. Jij zegt altijd dat als mensen ver bij elkaar vandaan wonen en vaak aan elkaar denken, ze dan toch verbonden zijn. Hoe noemde je dat ook alweer? Een zesde zintuig?’ Mijn moeder knikte zwijgend. ‘In Parijs zal ik veel aan je denken. Dat beloof ik je,’ zei hij tegen haar. ‘En als het goed is, hoor je dan mijn stem in jouw hoofd, zoals je altijd beweert.’

‘Ja,’ zeg ik zacht tegen mezelf. Ik kan beter weggaan zonder afscheid te nemen. Afscheid zal haar verdrietig maken. En hoewel ik het zelf niet geloof, hoort ze misschien mijn stem als ik op reis ben. Je weet het nooit.

Ik sta al bij de deur als ik opeens besef dat ik iets heel belangrijks vergeet. Op mijn tenen sluip ik naar mijn slaapkamer en prop Deken in mijn ransel. Deken die ik vanaf mijn geboorte bezit en waar ik elke nacht mee slaap. Ik glip door de gang en bereik via de trap de buitendeur. Ik ga. Ik zal haar verrassen. Later zal ze blij met me zijn.

Onwennig loop ik met mijn arm beschermend over mijn ransel en met mijn hoge laarsjes stevig stappend op de kasseien naar de Berner Münster, de kathedraal die nooit af lijkt te komen. Ik ben vaker alleen op straat, als ik van en naar school ga, maar nu lijken de stadsgeluiden luider en overweldigender. Een berlinekoets komt met een razende vaart voorbij. Verschrikt stap ik opzij. Een pannenventer schreeuwt zijn longen uit zijn lijf en het geluid van metalen wielen weerkaatst tegen de gepleisterde muren van de vakwerkhuizen. Kippen kakelen wanneer een boze man naar ze trapt. Hoeven van paarden klepperen op klinkers.

Verderop zwaait een stadsomroeper met een papier. Hij schreeuwt: ‘Er

zijn hervormingen nodig!’ De spreker maakt zich lang en breed. Zijn haren wapperen in de wind, samen met de sjaal die hij om zijn nek draagt. Het is vast belangrijk wat hij vertelt, maar begrijpen doe ik het niet. ‘De Helvetic Society wil onderwijs voor iedereen! Niet alleen voor de elite!’

In een reflex dek ik mijn oren af en loop snel voorbij.

Boven de kalkstenen huizen verschijnt de vertrouwde vergulde toren van de Zytglogge als een baken van de stad. De eerste keer dat ik op het hele uur de kraaiende haan hoorde en de vrolijke nar en de draaiende beren zag, heb ik met open mond staan kijken. Mijn hand lag in die van maman. Deze keer hebben de beren zich verscholen achter het venster van de torenklok.

Daar. Aan de rand van de markt, vlak bij de visstalletjes, daar moeten ze staan, de droschken. Oom Curtius nam die vaak als hij ergens naartoe moest worden gebracht. ‘Mensen als wij nemen droschkes in plaats van dat we dure berlinekoetsen aanschaffen en koetsiers in dienst nemen,’ zei hij, toen ik vroeg of hij zich niet liever in een gesloten koets liet rondrijden. Ik voel zijn hand nog over mijn haren strijken.

‘Hé, ga eens opzij!’ Mijn schouder stoot tegen een hoek van een voddenkar. Een stekende pijn trekt door me heen. Met een felle blik kijkt de voddenman me aan. Dan tikt hij onder zijn Bretonse pet op zijn voorhoofd en schreeuwt iets naar me in een taal die ik niet ken. Haastig loop ik verder.

Bij de vismarkt staan er inderdaad drie droschkes. De voorste spreek ik aan. De man ziet er vriendelijk uit. Zijn haar is bij de slapen grijs en zijn ogen knijpen vrolijk samen wanneer ik hem aanspreek.

‘Wat kan ik voor je doen, jongedame? Ben je niet iets te jong om alleen op pad te zijn? Hoe oud ben je? Negen jaar? Tien?’ Zijn blik dwaalt van mijn gezicht naar mijn ransel.

Ik besluit hem niet wijzer te maken en ben trots dat hij mij ouder inschat. Ik voel me ook ouder dan meisjes van dezelfde leeftijd; ik denk aan dingen waar zij niet mee bezig zijn, ken woorden die zij niet kennen. ‘Vroeg wijs,’ zo noemde maman mij. Laat ik de man dan maar wijs antwoorden: ‘Mijn maman heeft me gevraagd of ik mijn oom in Parijs wil opzoeken. Hij verwacht me daar.’

‘Zo?’ De droschker wrijft over zijn wang. ‘Parijs is ver. Weet je zeker dat ze Parijs bedoelde?’

‘Ja. Daar woont mijn oom. Philippe Curtius. Misschien kent u hem?’

Hij denkt even na en schudt dan ontkennend zijn hoofd.

‘Hij is heel beroemd,’ lieg ik. ‘Hij maakt wassen beelden van mensen.’

‘Aha. En hoe wil je in Parijs komen? Niemand zal je er helemaal naartoe brengen. Het is een lange reis. Kun je dat wel betalen, meissie?’

Die vraag verwachtte ik. ‘Jazeker, dat kan ik. Ik heb geld mee.’ Ik trek mijn buidel uit mijn ransel en toon hem munten. ‘En ik wilde u vragen hoe ik het makkelijkst in Parijs kom.’

‘Dat heeft je moeder niet voor je uitgezocht?’ Geamuseerd begint hij te lachen. De twinkeling in zijn ogen geeft me hoop; deze meneer gaat me helpen. ‘Je kunt het best via Neuchâtel naar Dijon en Clamecy reizen. Daar komen de rivieren de Yonne en Beuvron bij elkaar. Kun je dat onthouden?’ vraagt hij vriendelijk.

Ik knik en herhaal de plaatsnamen.

‘Goed zo. Bij Canal du Nivernais is er vast een schipper die je mee wil nemen. Die route zou ik volgen als ik jou was.’ Twijfelend kijkt hij naar mijn ransel. ‘Ik kan je niet helpen, meissie. Een reis naar Dijon duurt met een droschke langer dan een week. Het spijt me.’

Teleurgesteld kijk ik naar mijn buidel. ‘Maar ik heb *guldengroschen*, zilveren *écu’s* en *livres*?’

Glimlachend trekt hij zijn schouders op. ‘Verberg ze goed en zorg ervoor dat ze niet worden gestolen, er benne rare lui op de been. Ga naar de Markt-gasse en vraag een postiljon. Die zijn goedkoper dan droschkes en ze reizen verder.’

‘Een postiljon?’

‘Ja, een postkoets. Ze rijden af en aan.’

‘Dank u, *Herr* droschker. Ik zal het onthouden.’

Onderweg naar de plek die hij aanwees, zeg ik de plaatsnamen een paar keer hardop: Neuchâtel, Dijon, Clamecy. Het klinkt als een liedje.

De eerste uren in de postiljon leun ik tegen de wand en kijk naar buiten. Bij grote hobbels druk ik mijn handen stevig op de postzakken om niet om te vallen. Tegenover me zit een vrouw met opgestoken grijze haren, een witte bonnet op haar knot, een mager gezicht en een opvallend grote neus. Ze klom

stijf de postiljon in. De derde reiziger is een jongen. Hij is meteen languit op de postzakken gaan liggen, zijn arm beschermend om een grote houten kist geslagen, en hij slaapt. Onbegrijpelijk. De veren piepen en kraken, paardenhoeven klakken over de Bernse kasseien, en de wielen ratelen boven alles uit. De vrouw zegt iets tegen me, maar ik versta haar niet. Verontschuldigd haal ik mijn schouders op, waarna ik weer door het raam naar buiten staar. Zodra we de stad hebben verlaten en het landschap groener wordt, zijn er geen vakwerkhuizen meer. We rijden op een verhard zandpad. Aan de ene kant zie ik oneindig grasland met enkele struiken en af en toe een boerderij en een paar bomen, en door het raam aan de andere kant zie ik een breed, stromend water.

‘Dat is rivier de Aare!’ schreeuwt de vrouw over de herrie heen. Ze draagt net als mijn moeder een werkschort over haar kleding en om haar schouders een wollen omslagdoek. Haar rokken liggen uitgewaaierd om haar heen alsof ze ons zo op afstand wil houden. Nieuwsgierig kijkt ze me aan. ‘Wist je dat?’

Ik knik bevestigend en denk aan het uitzicht vanuit mijn slaapkamerraam in het grote huis van de familie Von Saxen. ‘Ja!’ roep ik terug.

‘Moet je niet naar school?’ Haar gezicht staat vriendelijk, maar toch is er iets waardoor ik niet meteen antwoord.

Ontkennend schud ik mijn hoofd.

‘Hoe komt een jong ding als jij aan zoveel guldengroschen?’ vraagt ze met luide stem. ‘Je gaat naar de derde pleisterplaats?’

Wat een pleisterplaats is weet ik niet. ‘Ik wil,’ zeg ik zo hard als ik kan, ‘naar Neuchâtel, Dijon en Clamecy,’ ratel ik mijn liedje af.

‘Ah!’ Ze knikt begripvol. ‘Wil je een brioche?’ Met een glimlach tovert ze een zoet broodje uit een zak en reikt me dat aan. ‘Ik heb alleen geen chocolade,’ voegt ze er met een grijns aan toe.

Terwijl ik de zoete sensatie in mijn mond proef, bedenk ik dat deze vrouw best aardig is.

‘Waarom Clamecy?’ vraagt ze even later. De weg is minder hobbelig, waardoor ze zachter kan praten. Haar omslagdoek is van haar afgeleden en ligt op haar rok.

Ik leg uit dat ik naar Parijs wil om daar mijn oom te zoeken en dat ik in Clamecy op zoek ga naar een schipper zoals de droschker voorstelde.

‘Meisje, meisje, wat een slecht plan. Heeft de droschker dat gezegd? Alle schepen in Clamecy vervoeren hout! Het zijn, hoe heet het ook alweer, grote vloten, weet je wel. En er werken alleen maar mannen. Nou, als je mijn dochter was, zou je zo niet mogen reizen.’ Ze kijkt me lief aan. ‘En met zoveel geld...’ Hoofdschuddend wendt ze haar gezicht af.

Heeft ze gelijk? Is het te gevaarlijk om via de rivieren te reizen?

‘Kom met mij mee,’ stelt ze even later voor. ‘Dan kunnen we vanuit ons huis vervoer voor je regelen. Mijn man en ik wonen in Dijon, de volgende pleisterplaats. Daar zal de postiljon van wagen wisselen en worden de paarden vervangen door nieuwe. Kom. Je zult toch moeten wachten totdat je verder reist. Dan kun je net zo goed bij ons overnachten. Wij kunnen je helpen. We zijn aanbengers en reizen veel. Met dat werk ben ik ooit samen met mijn eerste man begonnen. God hebbe zijn ziel. Nu bezorgen mijn tweede man en ik de boodschappen. Vooral boodschappen voor invloedrijke mensen, snap je? We geven informatie door over zaken die te gevoelig zijn om op papier te zetten. Begrijp je dat? Ja, je begrijpt het, ik zie het aan je. Je ben een slim, klein meisje.’

Ze stelt zich voor als Madame Pie en biedt mij nog zo’n heerlijk zoet broodje aan. Het voelt fijn dat ze zich zorgen om me maakt en zich over me wil ontfermen. Toch is er een stemmetje in mijn hoofd dat zegt dat ik niet met haar mee moet gaan. Of is het maman die ik in gedachten hoor praten? *Luister naar je hart, Marie.*

Met gesloten ogen probeer ik te luisteren. Zal Madame Pie me verder helpen? Ik trek mijn neus op. Het is lastig om mijn hart te horen. Eigenlijk hoor ik niets.

‘Ik weet het niet,’ zeg ik ten slotte. ‘Is het goed als ik daar nog even over nadenk?’ Dit keer zal oom Curtius trots op me zijn. Van hem moet ik altijd eerst nadenken voordat ik iets zeg.

‘Natuurlijk, meissie. Denk maar na zo lang als je wilt.’ Ze laat zich met een zucht achterovervallen en begint te zingen terwijl ze naar buiten kijkt. Ze heeft een prettige, warme stem, die me slaperig maakt. Het duurt dan ook niet lang of mijn ogen vallen dicht, de geluiden om me heen worden vager en het hoefgeklepper zachter. Langzaam glijd ik, net als de jongen, weg in een diepe slaap.

2

Als ik wakker word, is het donker in de postiljon. De jongen die de hele reis heeft geslapen, is gaan zitten en staart door het raam naar buiten. De volle maan beschijnt zijn gezicht, en het valt me op hoe recht zijn neus en hoe sterk en hoekig zijn kaaklijn is. Hij heeft zich volwassen gekleed; hij draagt een kniebroek, zijden kousen en zijn schoenen hebben glimmende gespen. Ook zijn snor zorgt ervoor dat hij oud lijkt. Maar toch denk ik dat hij jong is, nog geen zestien jaar. De vrouw die zich als Madame Pie heeft voorgesteld, glimlacht naar me, en ik voel me betrappt. Ongemakkelijk kijk ik weg.

De postiljon blaast op zijn hoorn. Verschrikt strek ik mijn nek.

‘Mooi,’ zegt Madame Pie. ‘We hebben bijna, hoe heet het ook alweer, Dijon bereikt. Ik denk dat we er in tien minuten zijn. Maak je maar alvast klaar. Heb je geen jas? Hier, neem mijn omslagdoek. In oktober is het ’s avonds koud. Thuis zal ik warme anijsmelk voor je maken, die zal je goeddoen.’

Met een ruk draait de jongen zich naar me toe. ‘Ga je met haar mee?’ vraagt hij ernstig.

Ik schrik ervan. Zijn vraag klonk niet per se vriendelijk en zijn blik is indringend. ‘Waarom? Je wilde toch naar een oom? Dan ga je toch niet met een vreemde mee?’

Ik wil uitleggen dat de *madame* mij alleen wil helpen en dat ze misschien een betere route voor mijn reis kent, maar ik krijg de kans niet te reageren.

‘Waar bemoei jij je mee, knul? Je hebt de hele reis geslapen! Je ziet het meisje toch? Ze heeft hulp nodig. Zo’n kind hoort niet de hele nacht in een smerige, koude wachthal van een postiljon te liggen! Ze heeft eten nodig. Zorg.’

De jongen snuift. Hij wil iets terugzeggen, bedenkt zich en richt zich weer

op de maan die het glooiende heuvellandschap en de eerste huizen van Dijon beschijnt.

Verwonderd kijk ik ze aan. Waar is Deken? O, daar. Ik laat de stof tussen mijn vingers glijden en denk na. De postiljon roept dat we er bijna zijn. We minderen vaart, en de koets begint weer net zo te hobbelen als in Bern. Dwars door het lawaai heen roept Madame Pie nog iets naar de jongen met zijn kist. Hij schenkt er geen aandacht aan. Als ze hem op haar beurt negeert, doe ik hetzelfde. Ik wil haar niet beledigen.

De postiljon heeft de deur voor ons opengedaan. Een voor een klimmen we via het opstapje naar buiten. Madame Pie neemt de postiljons hand dankbaar aan bij het afstappen. Als ze buiten staat, wiebelt ze met haar billen. Ook mijn spieren zijn stram geworden van het lange zitten, maar het lukt me toch goed om uit de wagen te klimmen. Op straat werpen gietijzeren straatlantaarns een vaalgeel licht op de met houten balken bewerkte gevels. Ik ben nog nooit in een andere stad geweest. Nieuwsgierig kijk ik om me heen. De geur van vochtige aarde en frisse kamperfoelie dringt mijn neus binnen. Enthousiast snuif ik die op.

Als ik om me heen kijk, zie ik een uitgestorven straat en donkere gevels. Ik verbaas me over de stilte. Het enige wat ik hoor, zijn de stemmen van de reizigers die verderop staan. Anders dan in Bern zijn de gevels hier gemaakt van grote blokken steen. Het maakt het straatbeeld rommelig. Het is alsof ze de huizen hier nog moeten pleisteren.

De postiljon loopt naar me toe en zakt door zijn knieën. ‘Jongedame, morgen om zes uur vertrekken we naar de volgende pleisterplaats. Met het ticket dat ik je heb gegeven, kun je hier morgenvroeg weer instappen. Bewaar het dus goed.’ Hij wijst naar een deur achter de pratende mensen. ‘Daar mag je een plank uitzoeken waarop je kunt slapen. Let op je spullen; reizigers worden vaak bestolen.’ Hij kijkt me aan alsof hij nog iets wil zeggen, schudt dan lichtjes zijn hoofd en zegt: ‘Ik wens je een goede reis, jongedame.’ Goedmoedig strijkt hij me over mijn haren. Dan staat hij op en loopt met grote passen bij me vandaan.

‘Ga je mee?’ hoor ik Madame Pie zeggen. Ik draai me naar haar toe. Tegelijk zie ik dat de jongen moeite heeft om zijn houten kist uit de postiljon te trekken.

‘Ja, ik ga mee. Graag. Maar wacht even...’ Ik loop terug en steek uitnodigend mijn armen uit om de kist van de jongen aan te nemen.

Onwillig kijkt hij op me neer. ‘Ga je echt met haar mee?’ Zijn kist houdt hij bij zich.

‘Ja? Ja. Dat lijkt me –’

‘Ga dan maar. Je hoeft me niet te helpen. Zorg jij maar voor jezelf.’

‘Laat die jongen toch, Marie.’ Madame Pie bemoeit zich ermee. ‘Je bent te goed voor deze wereld. Hij heeft jouw hulp niet verdiend. Kijk hem nou.’

Ik kijk en zie een leuke jongen met een iets te zware kist. De lantaarn laat zijn huid glanzen en zijn ogen schitteren.

‘Kom,’ zegt ze overtuigend, en ze trekt me aan mijn arm. Ik voel haar vingers in mijn huid. Iets te hard. Dat zal per ongeluk zijn. Als ik naar haar opkijk, laat ze los. ‘Laten we gaan,’ zegt ze liefjes. ‘Ik woon op Rue du Bourg, naast Boulangerie Fremont. Misschien dat ze nog open zijn. Daar kunnen we verse brioches kopen. Of madeleines, als ze die vandaag hebben. Het is hier niet ver vandaan. Zal ik jouw ransel dragen?’

‘Eh...’

‘Wil je de rugzak liever zelf dragen? Goed hoor. O! Pas op!’ Opnieuw grijpt ze me bij mijn arm. Zachter, deze keer. ‘Daar ligt een berg afval, je stapte er bijna in.’ Ze bedoelt het goed.

Als een braaf lammetje volg ik haar over de kasseien. Mijn moeder zou ook vast met haar zijn meegegaan.

Trap treden kraken, en het is zo donker dat ik blij ben dat er een leuning is waar ik me aan vast kan houden. Hoe hoger we komen, hoe bedompter de lucht. Madame Pie hijgt luidruchtig. Buiten klinkt het uitstervende geluid van een rijtuig en het hoefgeklak van minstens vier paarden. Ik til mijn voet op om de volgende tree te nemen en val voorover wanneer ik plotseling door het niets stap.

‘Houd je vast,’ waarschuwt ze me. ‘Hier is het. Wacht maar even. Mijn man zal wel in bed liggen. Dat ligt hij meestal.’

Gehoorzaam blijf ik bij de deurpost staan.

Als een schim loopt ze door de kamer naar een brandende kaars. Ze pakt hem en in het schijnsel van het licht vlamt haar gezicht op. Raar. Ze kijkt zo

ontevreden. Een deel van de kamer baadt in een geelgouden gloed. Er staan veel meubels, er is weinig loopruimte, en werkelijk overal liggen spullen.

‘Net op tijd,’ mompelt ze binnensmonds. ‘Het zou de zoveelste keer zijn dat ik de tondeldoos moet gebruiken om vuur te maken.’ Het vlammetje dwaalt door de ruimte, wordt even omhooggehouden en opeens is er een zee van licht door een brandende olielamp aan de wand. ‘Zo. Dat is beter.’

Voorzichtig zet ik een stapje naar voren. Links van mij staat een grote, donkerbruine kast met daarin flesjes, opgestapeld aardewerk, een berg pamfletten en voorwerpen die ik niet meteen thuis kan brengen. Daarnaast ligt brandhout op de vloer, en er staat een houtkachel met een kookpot erop. In het midden van de kamer staat een tafel met een tapijt eroverheen geslagen, en daarop een stapel vodden. Om de tafel staan vier houten stoelen. Waarom ze ook nog een sofa in de kamer hebben gezet is mij een raadsel. Het is een vaal en versleten ding. Er ligt een man op. Slaperig komt hij omhoog. Met een mengeling van ergernis en wantrouwen kijkt hij me aan. Dan schraapt hij rochelend zijn keel en rekt zich met een kreun uit.

Vanuit mijn ooghoeken zie ik iets bewegen. ‘Ah!’ Met een gil stap ik naar achteren. ‘Een muis!’ Of was het een rat? Het beest rent voor mijn voeten langs en verdwijnt achter de kast. Madame Pie wappert met haar handen. ‘Je went eraan.’ Ze veegt kleding en lappen opzij, schuift een stoel naar achteren totdat de rugleuning tegen de muur staat en vraagt of ik wil gaan zitten. Met ingehouden buik wurm ik me tussen de tafel en de stoel. Op deze plek zal zij zelf nooit gaan zitten, vermoed ik. En de man – haar man? – hij past met zijn nog dikkere buik al helemaal niet tussen de tafel en de muur.

‘Veronique, wat heb je nu weer mee naar huis genomen?’ De man heeft een opvallend hoge stem. Bijna schiet ik ervan in de lach. Net op tijd weet ik me te beheersen.

‘Goedenavond,’ zegt Madame Pie onvriendelijk tegen de man. Veelzeggend knikt ze naar het raam en de donkere lucht. Pas nu ontdek ik de maansikkel. ‘Dit is Marie Grosholtz,’ zegt ze. ‘Ze komt uit, hoe heet het ook alweer, uit Bern. Ik kwam haar tegen in de postiljon, toen ik... Nou ja, je weet wel.’ Hij broemt iets onverstaanbaars. ‘Marie is op weg naar Parijs. Levensgevaarlijk, zo’n reis.’ Liefjes kijkt ze me aan. ‘En je moet weten dat ze ook nog eens veel geld op zak heeft. Heel veel geld. Ongelofelijk dat haar ouders haar zo laten gaan.’

‘Mijn vader is dood.’ Zonder nadenken corrigeer ik haar. Ik houd er niet van als dingen niet kloppen. Ook al ken ik ze niet, het zou onaardig en ook onwenselijk zijn als ze de waarheid niet kennen over mijn vader.

‘Ach meisje, ook dat nog. Kom, geef je tas maar. Ja, je ransel, geef hem maar. Ik zal hem voor je bewaren.’ Ze neemt mijn rugzak van me over. ‘Dus je vader is dood. Nou ja, dan heeft je moeder het vast te druk gehad om voor je te zorgen?’

‘Nou, nee, ze –’

‘Ik ken dat, hoor. Mijn moeder had wel een man, maar die had beter dood kunnen zijn. Ze werkte zich altijd uit de naad terwijl mijn vader ons, hoe heet het ook alweer, nou ja, hij gaf ons zuurverdiende geld uit in het schenklokaal. Ken je dat? Mannen die alleen maar in de tavernen zitten, elkaar mooie verhalen vertellen en verder niets doen?’ Haar gezicht verstrakt en ze werpt een blik op haar man.

‘Nou...’

‘Nee? Dan heb je geluk, meisje. Toch, Bertrand? Maak de kachel maar aan, dan doe je tenminste iets nuttigs.’

Het valt me op dat de zachtheid in haar stem is verdwenen.

‘Bertrand!’ roept ze uit. ‘Schiet eens op!’

De man hijst zich van de bank, pakt de tondeldoos en begint bij de kachel met een vuursteentje tegen het vuurslag te slaan.

‘Bertrand! Gebruik het vuur van de kaars! Je hoeft nu toch geen vuur te maken!’ Ze slaakt een zucht van ergernis.

‘Zeg, madame...’ Ik kijk verontrust om me heen. ‘U zei dat ik hier kon blijven slapen, maar waar –’

‘Slapen? Ah ja, zie je dat deurtje daar? Daarachter is nog een kamer, daar slapen wij, en we hebben de hal. Die heb je toch gezien? Daar staat een kast met genoeg ruimte.’

‘Een kast?’ Mijn vingers grijpen in elkaar. ‘Nee! Alstublieft.’

‘Ja, wat had je dan gedacht? Een hemelbed? Een bedstee? Die hebben we hier niet, madammetje. Hier wordt hard gewerkt om kinderen zoals jij op te vangen.’

Ik voel me koud worden. De kachel die Bertrand inmiddels heeft aangestoken, lijkt geen warmte af te geven. Stilletjes zit hij tegenover me, zijn

handen gevouwen voor zich op tafel. Net als ik heeft hij besloten niets meer te zeggen en af te wachten. Ongemakkelijk door zijn starende blik wend ik mijn hoofd af. Er liggen muizenkeutels op de vloer. Of zijn ze van ratten? Ze zijn groot. Heel groot. Zo groot heb ik ze nog nooit gezien. Ik voel de blik van de man op me rusten. Ten slotte wint mijn nieuwsgierigheid het van het ongemak en kijk ik terug. Zijn huid is donker, donkerder dan van oom Curtius of vicomte Von Saxen. Hij heeft pukkelige wangen en zijn wenkbrauwen hangen als theatergordijnen voor zijn ogen. Ik win; de man tegenover me slaat als eerste zijn ogen neer en zucht alsof hij een wedstrijd heeft verloren. Intussen is madame druk in de weer. Terwijl ze in de kookpot roert, buigen haar hoofd en schouders steeds naar voren alsof ze bidt. Op de een of andere manier stelt het me gerust. Wanneer maman in een pan roert, doet ze hetzelfde. Wat zal zij nu doen? Waar is ze? Is ze ongerust? Heeft ze het aan de vicomte verteld dat ik weg ben en zal ze me gaan zoeken? Of zal ze boos zijn? Net als de vicomtesse? Die mist nu natuurlijk een gratis hulp.

Madame Pie loopt weg van de kachel, pakt drie kommen uit de kast en zet ze met een bons op tafel. Daarna roert ze weer in haar kookpot. De warmte van de kachel verdrijft ten slotte toch de kou in mijn lichaam. Opeens merk ik hoe moe ik ben. Ik verlies mijn interesse voor Bertrand en staar naar mijn handen die ik nu ook gevouwen op tafel heb gelegd. Mijn oogleden voelen zwaar en mijn wangen beginnen te gloeien.

‘Hier.’ Met een pollepel vult ze mijn kom, en ze geeft me een lepel. ‘Eet wat, je zult het nodig hebben. Morgen ga je voor ons aan het werk.’

‘Aan... Aan het werk? Hoe bedoelt u?’

‘Dacht je dat we hier aalmoezen uitdelen? We willen je best helpen, toch, Bertrand?’ De man kijkt op, maar slaat zijn ogen dan weer snel neer. ‘Maar daar zul je wel iets voor moeten doen. We zijn aanbrengrers, weet je nog? Wij brengen boodschappen. Nou, dat kun jij ook. Wij helpen jou. Jij helpt ons.’

‘Maar ik moet naar mijn –’

‘Ja, ja, je oom. Hoe heet-ie ook alweer? Hij zal je vast komen zoeken. Maar hij zal nog even geduld moeten hebben, madammetje.’ Terwijl ze me toespreekt, propt ze mijn ransel in een kastlade. Met een tevreden gezicht draait ze hem op slot en steekt de sleutel in haar rok.

‘Mag... Mag ik Deken?’